

“KIZILCA KIYAMET KOPARKEN”İN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

Pınar ÖZŞARLAK*

Özşarlak, P. (2019). “Kızılca Kıyamet Koparken’in Düşündürdükleri”. *Etkileşim*. 4. 320-323.

Kızılca Kıyamet Koparken (2019) Türkiye’de “Britanya Kültürel Çalışmaları” ile bu perspektiften eleştirel haber/ ideoloji çözümlemelerini bir arada sunan ilk kaynak kitap olma özelliğini taşımaktadır. Prof. Dr. Ömer Özer bu kitapta, önceden yapılmış ve yapılagelmekte olan pek çok eleştirel söylem çözümlemesinin aslında kültürel çalışmaların kuramsal perspektifine uygun olduğunu, dolayısıyla yanlış yapıldığını vurgulayarak, kuramsal temel ve yöntem birlikteliği sağlanabilmesi için eleştirel söylem çözümlemesi ile eleştirel haber/ ideoloji çözümlemesi arasındaki farklılığı ortaya koymayı hedeflemektedir. Bireyi toplumun bir üyesi yapan, onun dışlanmasını engelleyen, Graeme Turner’ın (2016: 11) deyimi ile “tıkır tıkır işleyen” kültürel süreçler, öylesine doğal ve karşı konulmaksızın kabul edilir ki; kültür inşa edicisi bir araç olarak medyanın da bundan ayrı düşünülmesi olanaksızdır. Medya tarafından yürütülen kültürel süreçlere içkin olan ideolojinin ortaya konabilmesi için eleştirel haber/ideoloji çözümlemesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

Ömer Özer, dört bölümden oluşan bu kitabının giriş bölümünde, eleştirel haber/ ideoloji çözümlemesine ilişkin olarak; “haberde ideolojik üretim, alıntı türleri, açık-kapalı haber metinleri, yapısal yanlılık sorunu, kurumların ideolojik atmosferi” gibi bir dizi kavram setini açıklayarak, kültürel çalışmalar perspektifinden çözümlemelerle ilgili genel bir değerlendirme yapmaktadır. Birinci bölümde kültürel çalışmaların özellikle ideolojik boyut üzerinden dayandığı temel kuram ve kavramları açıkladıktan sonra ikinci bölümde, kültürel çalışmaların tarihsel gelişimi ve dönüşümü, akademik disiplinlerle ilişkileri, kuramsal ilgileri ve temel çalışma konuları üzerinde durmaktadır. Üçüncü bölümde, Stuart Hall vd.’nin (1978) *Policing The Crisis* adlı kitabının “Haberin Sosyal Üretimi: Medyada Sokak Soygunları/Kapkaç” başlıklı bölümünün bir özetine yer veren

* Doktora Öğrencisi, Yaşar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
pincarcelik_2000@yahoo.com, Orcid: 0000-0001-8859-3979

Özer, dördüncü bölümde Hall vd.’nin bu çalışmasına dayanarak; “Nitelikli Hırsızlık ve/veya Yağma (Kapakç) Olayları, Töre Cinayetleri, Necdet Üruğ Olayı ve Yüksek Hızlı Tren Olayı” başlıklı dört farklı eleştirel haber/ ideoloji çözümlemesi örneği sunmaktadır.

Özer, kitabının önsözünde *Kızılca Kıyamet Koparken* başlığının, kitapta ele alınan konular hakkında medya aracılığıyla yürütülen ve sürdürülen toplumsal düzeydeki tartışmalara dayandığını belirtmektedir. Örneğin çözümlemeler bölümünde incelenen nitelikli hırsızlık ve/ veya yağma (kapakç) olayları, medyada 1990’lı ve 2000’li yıllar boyunca sürekli gündemde tutulmuş, ancak bunlara ilişkin olgusal bir sorgulama ve tartışmaya girmekten kaçınılmıştır. Sadece “ekonomik olma ve şiddet içerme”ye dayalı haber değeri atfedilmesi, yani bu haberlerin “iş yapması” sonucu medyada ideolojik üretim yapılmıştır (Özer, 2019: 73-85). Medya, hukuki karşılığı nitelikli hırsızlık ve/ veya yağma olan bir suç, kendi anlam dünyasında “kapakç” olarak sembolleştirmiş ve kapakç olayları ile ilgili olarak istediği zamanda ve istediği süreyle toplumda kasıtlı şekilde “panik” yaratmıştır. Öte yandan *Kızılca Kıyamet Koparken* başlığı; ırk, cinsiyet, etnisite, kültür, alt kültür, ideoloji gibi farklı konularda çalışmalarıyla ilgi toplayan kültürel çalışmaların ortaya çıktığı 1960’lı yıllarda, yani 2. Dünya Savaşı’ndan artakalan siyasi ve ekonomik bunalımların etkilerinin devam ettiği dönemde, kavramsal ve kuramsal düzeyde yürütülen bir sorgulama ve mücadeleye işaret etmesi bakımından da anlamlıdır. İrfan Erdoğan (2005: 113), 1960 başlarında, iletişim araştırmalarındaki kuramsal ve yönetsel sınırlılıklar neticesinde, alanda büyük bir sarsıntı yaşandığını belirtmektedir. Nazife Güngör (2013: 303) de bu dönemde, başta Marksizm olmak üzere pek çok kuram ve paradigmada “bir yandan giderek güçlenen kapitalizm, diğer yandan Avrupa’yı sarsan diktatörlükler ve de Sovyet Sosyalizmi’nin Stalin’le diktatörlüğe dönüşmesi” nedeniyle büyük bir kafa karışıklığı yaşandığını belirterek; “kültür”ü ve ona bağlı olarak da “ideoloji”yi merkeze yerleştiren kültürel çalışmaların yeni bir ufuk açtığını vurgulamaktadır. Unutulmamalıdır ki; modernizmden post modernizme, yapısalcılıktan post-yapısalcılığa geçiş, klasik Marksizmden neo- Marksizm’e kayış gibi düşünsel düzeydeki bu karmaşa, kültürel çalışmalara duyulan ilgiyi artırmıştır. Dolayısıyla bu başlığı, kültürel çalışmaların doğuşu ile de ilişkilendirmek mümkündür.

Egemen ideolojinin güç ilişkilerini söylem üzerinden üretmesi ve haber metinlerinin de söylem olması nedeniyle, eleştirel haber araştırmalarında haber söylem çözümlemesi yapmanın zorunlu olduğunu belirten ve bunun için Teun van Dijk’in modelini, dolayısıyla sosyobilişel yaklaşımı öneren yazarlar bulunmaktadır (Karaduman, 2017: 33). Eleştirel söylem çözümlemesi ile kültürel çalışmalar perspektifinden haber/ideoloji çözümlemesi arasında, birbirinin alanına girerek yanlış değerlendirmelere yol açan bazı ortak noktalar bulunduğunu kabul etmek gerekmektedir. Öncelikle her ikisi de “postmodernizm” ve “postyapısalcılık” olarak nitelendirilen eleştirel teori versiyonlarından güçlü bir şekilde etkilenmektedir. Her ikisi de disiplinlerarası karakterdedir. Ayrıca ikisi de onlara bu karakteri kazandıran bazı disiplinlerle ciddi bir ilişkidir de-

ğil de, onları etkileyen ve çoğunlukla indirgemeci yollarla “tercüme ettikleri” veya “seçtikleri” eleştirel kuramın daha ileri incelemelerinden yararlanmaktadır (Threadgold, 2013: 5). Yine her ikisi için de kavram ve inceleme birimi olarak “söylem” çok önemlidir. Ancak sözlü, yazılı ve sözsüz metinlerin çözümlemesi ile meşgul olan eleştirel söylem çözümlemesinin temel olarak üzerinde durduğu nokta; dili incelemek, sözün ötesine geçmek, ötede yatan anlam ve içeriği keşfetmektir (Çelik ve Ekşi, 2013: 105). Bu yapılırken sadece dilbilim öğeleri ile sınırlı kalınmayıp söylemin sosyal bir pratik olmasına dayanılarak toplumsal, politik, kültürel, ekonomik ve özellikle de tarihsel bağlamın da değerlendirilmesine girilmektedir. Eleştirel söylem analizi ile eleştirel haber/ideoloji çözümlemesi arasında kuramsal yapı bakımından farklılık bulunmaktadır. Ruth Wodak (2001: 69-70), söylem tarihsel yaklaşımı anlattığı çalışmasında, sorun yönelimli olan eleştirel söylem analizinin yöntemsel ve kuramsal olarak eklektik olduğunun altını çizerek, eleştirel kuram gibi büyük kuramların temel işlevi görse dahi, özgül analizlerde orta düzey kuramların analitik amaçlara daha iyi hizmet ettiğini belirtmektedir. Ömer Özer (2018: 54), eleştirel söylem yaklaşımları ve çözümlemelerini ele aldığı *Gökyüzüne Çılgılık* adlı bir önceki kitabında, eleştirel söylem çözümlemesi yaklaşımlarının kendi kuramsal temelleri bulunduğundan bahisle, kültürel çalışmaların temel aldığı Louis Althusser, Antonio Gramsci, Roland Barthes gibi düşünürlerin geliştirdiği kuramların, eleştirel söylem çözümlemesinin kuramsal temeline uygun düşmediğini belirtmektedir. Kültürü merkeze yerleştiren ‘kültürel çalışmalar’ için ideoloji Turner (2016: 236)’a göre, kültürel kurum ve yapıları çözümlemede “hafifçe hantal bir aygıt” gibi görünse de hâlâ en önemli kategori olmayı sürdürmektedir. Bunu kültür ve ideolojinin birbiriyle kaynaşıp tek bir gerçeklik olarak algılanması ile açıklamak mümkündür. Kültürel çalışmalar içinde Stuart Hall (1978: 55), toplumda bireylerin diğerleriyle ortak bir kültürel bilgi stoğunu paylaştığı, bunun toplumun “uzlaşmacı” doğasının bir sonucu olduğu ve bu uzlaşma sonucunda bireylerin aynı anlamlandırma haritalarını kullandığını savunmaktadır. Bu noktada ideolojilerin maddileştiği ve egemenliği elde ederek azınlığın çoğunluk üzerinde “hegemonya” kurduğu, böylelikle “rıza” ürettiği bir araç olarak medyayı ve medyada üretilen metinleri inceleyen kültürel çalışmaların Gramsci ve Althusserci yapısalcılık ile olan bağına vurgulamak yararlı olacaktır. Buna göre medya, egemen sınıfın ideolojisini yeniden üreten ve aynı zamanda ideolojik mücadelenin yürütüldüğü bir alandır. Çünkü ideolojinin sürekli olarak yeniden üretilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla eleştirel haber/ideoloji çözümlemesinde, medyada karmaşık bir süreç sonunda ortaya konan ve başta ideoloji olmak üzere, egemen değer ve çıkarları da içeren kültürel haritalar üzerinden bir çözümleme yapmak söz konusudur.

Kızılca Kiyamet Koparken’de genel olarak kültürel çalışmalar perspektifinden yapılan eleştirel haber/ideoloji çözümlemelerinin liberal-çoğulcu yaklaşımda haberin ele alınışını eleştirdiği anlayışı hâkim olmakla birlikte; Güngör (2013, 306), “izleyici aktifliği” tezinden yola çıkarak -alımlama çalışmaları kasdediliyor olsa da- kültürel çalışmalar kapsamında yapılan araştırmaların ege-

men düşünsel iklimin etkisini yansıttığını vurgulamaktadır. Yine İrfan Erdoğan (2007: 270), kültürel çalışmaların 1960'lardan sonra “eleştirel” ve “Marksist” yanını tamamen yitirdiğinden bahisle; “Kültürel incelemeler, hangi isimle gelirse gelsin, Marksist varsayımlarla hareket eden küçük bir azınlık dışında, liberal-çoğulcu kültürel incelemeler karakterini almıştır” demektedir. Öte yandan yöntem olarak değil de yaklaşım olarak ele alınması daha doğru olabilecek nitel araştırma türlerinden biri olarak kültürel çalışmalar perspektifinden eleştirel haber/ideoloji çözümlemesinin doğru şekilde uygulanabilmesi için *Kızılca Kıyamet Koparken* çok önemli bir rehberlik görevi üstlenmeye adaydır. Ancak bu çözümlemeyi yapabilmek için “ciddi kuramsal bilgiye dayanan etnografik alan araştırmasını, görüşme yöntemini, metin ve söylem (*discourse*) analizini, geleneksel tarihsel araştırma yöntemi gibi yöntemleri yeterince bilmek” (Erdoğan, 2009: 799) gerekliliği de göz ardı edilmemelidir.

Kaynakça

- Çelik, H. ve Ekşi, H. (2013). “Söylem Analizi”. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*. 27. 99-117.
- Erdoğan, İ. (2005). *Öteki Kuram- Kitle İletişim Kuram ve Araştırmalarının Tarihsel ve Eleştirel Bir Değerlendirmesi*. Ankara: Erk Yayınevi.
- (2007). “Siyasal Ekonomi ve Kültürel İncelemeler Çatışması”. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*. 25. 267-280.
- (2009). “İletişim Araştırmalarının Geleceği”. K. Alemdar (der.) *Türkiye’de Kitle İletişimi: Dün-Bugün-Yarın*. Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- Güngör, N. (2013). *İletişim: Kuramlar, Yaklaşımlar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Hall, S. , Critcher, C. , Jefferson, T. , Clarke, J. , Roberts, B. (1978). *Policing The Crisis*. Hong-Kong: The Macmillan Press.
- Karaduman, S. (2017). “Eleştirel Söylem Çözümlemesinin Eleştirel Haber Araştırmalarına Katkısı ve Sunduğu Perspektif”. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*. 4(2). 31-46.
- Özer, Ö. (2018). *Gökyüzüne Çılgık-Öncülerden Eleştirel Söylem Yaklaşımları ve Özgün Çözümlemeler*. Konya: Literatürk Academia.
- (2019). *Kızılca Kıyamet Koparken-Britanya Kültürel Çalışmaları Çerçevesinde Özgün Haber Çözümlemeleri*. Konya: Literatürk Academia.
- Threadgold, T. (2013). “Cultural Studies, Critical Theory and Critical Discourse Analysis: Histories, Remembering and Futures”. *Linguistik Online*. 14(2). 5-37.
- Turner, G. (2016). *İngiliz Kültürel Çalışmaları*. (D. Özçetin ve B. Özçetin, çev.). Ankara: Heretik Basın Yayın
- Wodak, R. (2001). Wodak, R. ve Meyer, M. (Ed.) *The Discourse-historical Approach. Methods of Critical Discourse Analysis*. Büyük Britanya: Sage Publications.